УДК 37.017-053.66:007

Тріфаніна Л.С.
аспірант спеціальності 13.00.07
теорія та методика виховання,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, Україна.

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДШОГО ПІДЛІТКА

Анотація. *У статті розглянуто взаємодію культури та ціннісних орієнтацій особистості. Виявлено, що ці категорії невіддільні одна від одної: цінності становлять фундамент культури, а культура є предметним полем формування цінностей.*

З'ясовані поняття «цінності» та «ціннісні орієнтації». Визначено, що на основі існуючих цінностей формуються ціннісні орієнтації особистості. Акцентовано увагу на розвитку ціннісних орієнтацій у молодших підлітків. Ціннісні орієнтації розширюють межі соціальної ситуації розвитку, виводять молодшого підлітка на вищий рівень стосунків зі світом.

Обґрунтовано вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка. Інформаційна культура формує у молодшого підлітка духовні цінності, морально-етичні настановлення, художньо-естетичні смаки, соціальні норми поведінки в інформаційному середовищі.

Ключові слова: *цінності, культура, ієрархія цінностей, ціннісні орієнтації, молодший підлітковий вік, інформація, інформаційний простір, інформаційна культура.*

Постановка проблеми. Прогресивні зміни, які відбуваються у сучасному інформаційному суспільстві супроводжуються зміною ціннісних орієнтацій, які не завжди призводять до позитивних наслідків. Майбутнє підростаюче покоління, особливо молодші підлітки, в яких ще тільки починають формуватися ціннісні орієнтири, є досить вразливою верствою населення. Тому, виникає необхідність формування у них інформаційної культури, оскільки вона має змогу впливати на їх позитивне ціннісне бачення світу.

Аналіз останніх досліджень та публікації. Проблема цінностей привертала увагу багатьох вчених філософської думки, а саме: І. Кант, Т. Гоббс, Б. Спіноза, В. Віндельбанд, Г. Ріккет, П. Менцер, М. Вебер, В. П. Андрущенко, І. В. Боцченко, В. Г. Розумний, Г. А. Зайченко, В. М. Саратовський, І. І. Кальний, Подольська Є. А. та ін.

Поняття «ціннісні орієнтації» вивчали: В. Б. Ольшанський, А. І. Титаренко, А. Г. Здравомислов, В. О. Ядов, В. В. Водзинська,Ю. М. Жуков, І. М. Попова, А. А. Ручка, В. Г. Алєксеєва, Н. Я. Дзіковська, Е. Шпрангер та ін.

Проблемами інформаційної культури особистості займалися такі вчені як: А. Н. Дулатова, Н. Б. Зінов'єва, Н. І. Гендіна, М. Г. Вохришева, Ю. С. Зубов, Л. В. Скворцов, І. Г. Хангельдієва, О. О. Хмельницкий, О. В. Матвієнко, Н. Г. Джинчарадзе, М. І. Жалдак, Н. В. Морзе, О. М. Макарова, А. С. Чачко, Л. Л. Філіппова та ін.

Проте такий аспект, як вплив інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка недостатньо відображено в теорії та методиці сучасної соціально-виховної роботи.

Мета статті – теоретичне обґрунтування впливу інформаційної культури на ціннісні орієнтації молодшого підлітка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цінності в житті суспільства виступають соціально-значними орієнтирами діяльності суб'єктів. Вони є чимось більш високим, ніж звичайна зацікавленість людини. Саме через культурні цінності людина задовільняє свої потреби і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини.

Цінності становлять фундамент культури, а культура є предметним полем формування цінностей.

Ці категорії невіддільні одна від одної. Культура визначається через систему цінностей та ідей, що слугують для регулювання поведінки членів даного соціуму.

Культура є «цементом» будівництва суспільного життя, а цінності – осередком духовного життя суспільства. Культура встановлює, що таке цінність, а що є антицінність. Люди, що поділяють однакові цінності становлять соціальні групи. Цінності скріплюють громадську єдність, цілісність соціуму, перешкоджаючи руйнівному впливу ззовні [1, с. 523].

Поняття «цінність» широко використовують у філософській та іншій спеціальній літературі для наголосу на людському, соціальному і культурному значенні певних явищ дійсності. Цінність визначається почуттями людей як така, що стоїть над усім і до чого можна прагнути, спостерігати і ставитися з повагою і визнанням [3, с. 507].

Цінності – це утворення, в основі яких лежать почуття людей. Ці почуття спрямовані на ідеал, ідеальне – те, до чого людина прагне. Цінності означають позитивну або негативну значущість будь-якого об'єкта, нормативний, оцінний бік явищ.

Цінність як сукупність усіх предметів людської діяльності може розглядатися як «предметні цінності», тобто об'єкт ціннісного відношення. Сама собою цінність – це певна значущість об'єкта для суб'єкта.

Цінності – це сутність і властивості предмета, явища, а також певні ідеї, погляди, ствердження, керуючись якими люди задовільняють власні потреби та інтереси.

Способи і критерії, завдяки яким оцінюються відповідні явища, закріплюються у суспільній свідомості і культурі як суб'єктивні цінності. Таким чином, предметні і суб'єктивні цінності є двома полюсами ціннісного ставлення людини до навколишнього світу [3, с. 386].

Будь-яка історична, суспільна форма життєвлаштування, життєдіяльності людей має не просто окремі цінності, а їх систему, певну ієрархію цінностей. Без засвоєння особистістю такої системи цінностей, визначення власного ставлення до них, не можливий не лише цілісний процес соціалізації особистості, а і відповідна підтримка нормативного порядку у суспільстві взагалі.

Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистості), оскільки лише певна їх сума може становити як соціальні цінності, так і цінності всього суспільства. Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) із суспільством, його культурою загалом. Тобто, духовний світ самої людини і певна культура суспільства взаємопов'язані і взаємодіють на основі цінностей певної людини [10, с. 185].

Наявність великої кількості людських потреб і способів відчуття привела до різноманітних оцінок: те, що для однієї людини має велику цінність, для іншої – малу чи зовсім ніяку. З формального боку цінності розподіляються на позитивні і негативні, на відносні й абсолютні, на суб'єктивні та об'єктивні. За змістом вирізняють цінності речей, логічні, естетичні, моральні тощо. Виходячи з цієї ієрархії цінностей, морально-етичні установки мають абсолютний характер, універсальне значення і є основними категоріями духовності. Кількість цінностей обмежена для сприймання й усвідомлення особистістю [8, с. 14].

На основі існуючих цінностей формуються ціннісні орієнтації особистості. Ціннісні орієнтації – особливий компонент духовного світу людини, що є наслідком вільного обрання нею ціннісних переваг. Ціннісні орієнтації є засобом залучення індивіда до загального процесу діяльності, пов'язаного з формуванням його прихильності до певних ідеалів, духовних пріоритетів, суспільних вимірів буття [3, с. 386].

Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, які задають людині конкретну спрямованість її життєдіяльності [6, с. 732].

Ціннісні орієнтації формуються у свідомості людини (особистості) в процесі набуття і засвоєння нею певного соціального досвіду і виявляються у меті, твердженнях, інтересах, тобто в процесі всієї життєдіяльності та соціалізації [2, с. 179].

Категорії «цінність» та «ціннісні орієнтації» є спільними для філософії, соціології, психології, педагогіки, культурології. Єдиного їх визначення немає, адже кожна наука досліджує свій аспект цінностей та ціннісних орієнтацій.

Світ цінностей – це перш за все світ культури в широкому розумінні, це сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості. Ціннісні орієнтації є важливим елементом внутрішньої структури особистості. Вони створюють свого роду стрижень свідомості, який забезпечує стійкість особистості, наслідування певного типу поведінки і діяльності, яка виражається в направленості потреб та інтересів людини. Ціннісні орієнтації виступають важливим фактором, який детермінує мотивацію особистості [4, с. 48].

Ціннісні орієнтації особистості є її провідною якістю, яка характеризує її неповторну індивідуальність. Вони фуннкціонують на основі суспільної системи цінностей, нерозривно пов'язані з людиною, спрямовані на засвоєння і творення нових цінностей.

Формування ціннісних орієнтацій протікає тільки в діяльності (навчання, спілкування, праця, гра), оскільки вона пов'язана зі всією системою відношень, в яку включається людина. Через діяльність людина оцінює і враховує ситуацію, суб'єктивні і об'єктивні можливості, і на основі особистісних мотивів вона виправдовує, санкціонує свою поведінку [4, с. 49].

Діяльність людини невіддільна від ціннісних орієнтацій і спирається на ціннісні уявлення. Ціннісні орієнтації завжди носять індивідуальний характер. На відміну від них, ціннісні уявлення, хоч і здаються людині суто індивідуальними, насправді ж завжди є типовими уявленнями певних соціальних груп, представником яких виступає даний індивід. Вони є зовнішніми стосовно до конкретного індивіда і лише привласнюються ним у результаті їх засвоєння. У такий спосіб забезпечується механізм взаємозв'язку і взаємодії індивіда й суспільства, одиничного і загального, внутрішнього й зовнішнього [9, с. 450].

Вироблення ціннісних орієнтацій особливо характерно для молодшого підліткового віку. Цей період спрямован на певні цінності – еталони життя. Ціннісні орієнтації розширюють межі соціальної ситуації розвитку, виводять молодшого підлітка на вищий рівень стосунків зі світом.

У цьому віці починає формуватися стійке коло інтересів, яке є психологічною базою цінностей та ціннісних орієнтацій молодших підлітків. До особливостей психічного життя молодшого підлітка відносять залежність самоставлення від зовнішнього оцінювання та значні зміни у структурі цінностей і відношення до життя, орієнтування на отримання нового соціального досвіду [7, с. 533].

Одне з найважливіших новоутворень молодшого підліткового віку, періоду переходу особистості від дитинства до юнацтва, є дорослішання. Це один з найвідповідальніших періодів, оскільки тут закладаються основи моральності, формуються соціальні установки, ставлення до себе, до людей, до суспільства. Крім того, у цьому віці стабілізуються риси характеру й основні форми міжособистісної поведінки [2, с. 178].

Молодший підлітковий вік супроводжується динамічним соціально-психологічним процесом, який приймає участь в індивідуальному шляху розвитку особистості – процесом персоналізації дій індивіда. Дії молодшого підлітка більшою мірою зумовленні оточенням, яке «підказує» йому соціально схвалюваний вибір. Індивідуальне пристосування до такого оточення супроводжується і характеризується кількома факторами: єдністю поглядів, системою цінностей, формою поведінки, спілкуванням.

З розвинутими рефлексивними процесами поведінка молодшого підлітка починає все більше визначатися цінностями і сформованою самооцінкою, щоб затвердити власне дійсне «Я». Тепер він орієнтується на почуття особистісної гідності, самоповаги, бажання відповідати своїм індивідуальним потребам. Вибір мети допомагає йому визначити сенс життя. Такий шлях індивідуального процесу розвитку визначається, як «зразкова» соціалізація.

Знання суспільства, законів його організації, регулювання соціальних відношень і інших суспільних процесів доводиться отримувати завдяки свідомій переробці інформації, яка надходить від соціуму, і в якій актуально діє молодший підліток. Щоб розібратися в соціально-культурних нормах і стандартах поведінки людської спільноти, він починає практикувати особистий досвід [5, с.31].

Впорядкованість соціальних дій і вчинків молодших підлітків здійснюється на смисловому рівні культурних актів поведінки, які дозволяють їм вписатися в соціум. Щоб залишатися в межах соціальної компетентності, вони вимушені проводити дослідження, як внутрішніх, так і зовнішніх посилок своєї активної діяльності. Це розкриває перед ними можливість свідомо керувати власним розвитком і одночасно веде до відродження психологічної потреби реалізувати свій природно-духовний потенціал [5, с. 30].

Інформаційний простір, в якому сьогодні перебуває молодший підліток, не завжди позитивно впливає на його ціннісні орієнтації. Так як, особливість інформаційного простору сучасного суспільства полягає в тому, що традиційні інформаційні кордони дедалі більше руйнуються, – принаймні наростає ілюзія інформаційної вседоступності. Засоби масової комунікації інформують щодо особливостей взаємодії та систем цінностей, що її регулюють у різних верств населення. Вони представлені в інформаційному просторі, презентуючи в ньому зразки своєї поведінки і систем цінностей, яка її фундує. В телебаченні й кінематографі існують певні обмеження, визачені професійною етикою, редакторською політикою каналу, вимогами державних законів тощо, але є частина інформаційного простору, яка позбавлена навіть таких захистів.

Таким чином, існує проблема насадити певні думки, оцінки, цінності. Це призводить до складної інформаційної ситуації, в якій відбувається соціалізація сучасного молодого покоління.

Традиційна система захисту інформації, яка ґрунтувалася на соціально-психолоічних закономірностях безпосередніх людських стосунків, сьогодні значно трансформована. Механізми захисту шкідливої інформації, для сприйняття якої молода особа психологічно не готова, істотно порушені. Адже існують мережеві інформаційні ресурси (Інтернет), в яких інформація циркулює анонімно, позбавлена традиційних соціально-психологічних способів її регулювання. Особливо це стосується передання інформації (інколи ніявної, замаскованої) щодо ціннісних орієнтирів і життєвих засад. Вседосяжність інформації та послаблення соціальних механізмів її регулювання роблять надзвичайно важливими питання формування інформаційної культури молодшого підлітка, який самостійно не здатен захистити себе від інформаційних зваб, потенційно шкідливої інформації, яка руйнує систему його цінностей.

Іншими словами, треба забезпечити життєздатність, смислостійкість і благополуччя молодшого підлітка [2, с. 79-80].

Розвиток інформаційної культури саме в молодшому підліткому віці не суперечить необхідності цілісної системи інформаційної освіти, яка охоплювала б дитину від наймолодшого віку, адже вже тоді вона починає стикатися з інформаційним впливом. Молодші підлітки потребують особливої допомоги дорослих, що обумовлено низкою чинників.

По-перше, молодший підлітковий вік загалом є важливим періодом інтелелектуального, фізичного і психоемоційного розвитку дитини, формування особистісного ставлення до соціального світу.

По-друге, сучасний школяр має, як правило, досить значний аудіовізуальний досвід, що стихійно сформувався внаслідок власної інформаційної практики.

По-третє, надмірне захоплення засобами масової комунікації негативно позначається на психологічному і фізичному стані школярів.

По-четверте, учні, що стикаються з постійно зростаючим потоком інформації, часто мають значні труднощі, коли їм необхідно самостійно й критично оцінити отриману інформацію, виявити не лише інтелектуальну та пінавальну активність, а й особистісну, суб'єктивну позицію, самореалізувати творчу індивідуальність [2, с. 179].

Інформаційна культура формує у молодшого підлітка духовні цінності, морально-етичні настановлення, художньо-естетичні смаки, соціальні норми поведінки в інформаційному середовищі. Вона впливає на його ціннісні орієнтації, тим самим допомагаючи долучитися до норм і цінностей суспільства. Інформаційна культура надає змогу відрізнити позитивне від негативного як у внутрішньому, так і зовнішньому світі, спрямовує молодшого підлітка до самоствердження, на реалізацію його власних здібностей, на соціальні прагнення та очікування. Завдяки їй, забезпечується гармонізація його внутрішнього та зовнішнього світу, формується певний тип поведінки, як усвідомленої дії в соціальних умовах.

Висновки. Інформаційна культура покликана позитивно впливати на ціннісні орієнтації молодшого підлітка, допомагаючи формувати його морально-етичну базу, комплекс духовних цінностей, певних соціальних норм. Все це сприятиме йому належним чином оцінювати інформацію про події, що відбуваються навколо.

Преспективи подальших досліджень. Подальшого вивчення потребує проблема виховання інформаційної культури у молодшого підлітка та впровадження необхідних педагогічних умов для шляхів реалізації даного процесу.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко В. П. Філософія: навч. посіб. / В. П. Андрущенко. – К.: Вікар, 1997. – 584 с.
2. Баришполець О. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід / О. Боришполець . – К.: Міленіум, 2010. – 440 с.
3. Горлач М. І. Соціальна філософія: підручник / М. І. Горлач. – К.: Х., 1997. – 674с.
4. Дзіковська Н. Я. Ціннісні орієнтації у структурі особистості / Н. Я. Дзіковська. // Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук, 2009. – Вип. 5. – С. 47-49.
5. Красновський В. М. Глобальні системи сучасності і підліток: фактори взаємодії / В. М. Красновський. // Практична психологія та соціальна робота, 2006. – № 6. – С. 28-32.
6. Подольська Є. А. Філософія: підручник / Є. А. Подольська. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
7. Сошина Ю. Н. Цінності та ціннісні орієнтації в системі ціннісно-смислової сфери підлітка / Ю. Н. Сошина. // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2013. – Вип. 22. – С. 530-539.
8. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. В. Сухомлинська. // Шлях освіти, 2002. – № 4. – С.13-18.
9. Щерба С. П. Філософія: підручник / С. П. Щерба. – К.: Кондор, 2007. – 452 с.
10. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система / М. С. Яницкий. – Кемерево: Кузбасс-вузиздат, 2000. – 204 с.

Trifanina L. S. *- post-graduate of speciality theory and methods of upbringing, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine.* ***THE INFLUENCE OF INFORMATION CULTURE ON VALUE ORIENTATIONS OF YOUNG TEEN-AGERS***

Abstract

Introduction. *The young teen-agers need of formation of information culture. Since it can influence on their positive valuable vision of the world.*

Purpose. *The theoretical substantiation of influence of information culture on the value orientation of young teen-ager.*

Results. *The accessibility information and weakening social mechanisms of regulation makes uncommonly important question about the formation of information culture of the young teen-ager, what independently can not protect himself from information temptations, potentially harmful information, which destroys his system of values. The development of information culture exactly in the early*

adolescent age doesn't contradict necessity an integral system of information education, that would include a child from an early age, because already then it starts to encounter with informational influence. Information culture forms in young teen-ager spiritual values, moral-ethical instructions, artistic-aesthetical tastes, social norms of behavior in the information environment. It influences on his value orientations, thereby helps to enlist into norms and values of society. Information culture allows to distinguish positive from negative both in the internal and external world, directs the young teen-ager to self-affirmation, on realization of his own abilities, social aspiration and expectation. Thanks to it, provides the harmonization of his internal and external world, forms certain type of behavior as a conscious action in social conditions.

Originality. *Determined positive influence of information culture on the formation of value orientations in early adolescent age.*

Conclusion. *Information culture is called to influence positively on the value orientations of young teen-ager. It helps to form his moral-ethical base, complex of spiritual values, certain social norms. All this will further him to appreciate properly information about events that take place around.*

Further investigation need of the problem of education of information culture in young teen-ager and introduction necessary pedagogical conditions for ways of realization this process.

Key words: *values, culture, hierarchy of values, value orientations, the early adolescent age, information, information space, information culture.*

References:

1. Andrushchenko, V. P. (1997). *Philosophy*. Kyiv: Vikar (in Ukr.)
2. Baryshpolets, O. T. (2010). *Media culture of personality: social-psychological approach*. Kyiv: Milenium (in Ukr.)
3. Horlach, M. I. (1997). *Social philosophy*. Kyiv: KH (in Ukr.)
4. Dzikovska, N. (2009). The value orientations in structure of personaliity. *Aktualni problemy humanitarnykh ta pryrodnychykh nauk (Actual problems of humanistic and natural sciences) 5*, 47-49. (in Ukr.)
5. Krasnovskyi, V. (2006). The global systems of modernity and teen-ager: factors of interaction. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota (Practical psychology and social work) 6*, 28-32. (in Ukr.)
6. Podolska, Ie. A. (2006). Philosophy. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury (in Ukr.)
7. Soshyna, Iu. (2013). The values and value orientations in system of valuable-semantic sphere of teen-ager. *Zbirnyk naukovykh prats K-PNU Ivana Ohiienka (Collection of scientific works of Kamianets-Podilsky National Ivan Ohienko University) 22*, 530-539. (in Ukr.)
8. Sukhomlynska, O. (2002). Conceptual principles of formation of spirituality of a personality on base Christian moral values. *Shliakh osvity (The way of education) 4*, 13-18. (in Ukr.)
9. Shcherba, S. P. (2007). Philosophy. Kyiv: Kondor (in Ukr.)
10. Yanitskii, M. S. (2000). *The value orientations of personaliity as dynamic system*. Kemerevo: Kuzbass-vuzizdat (in Russ.)

Стаття надійшла до редакції 05.03.2016
Стаття прийнята до публікації 6.04.2016 р.

УДК 378.1

Федченко Ю.О.
аспірант кафедри педагогіки
вищої школи і освітнього менеджменту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І ПРОФЕСІЙНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАГІСТРАНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розкрито соціальне значення та необхідність формування педагогічної культури та сприяння у професійній само ідентифікації магістрантів педагогічного профілю з метою формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх викладачів під час навчання у вищих навчальних закладах. Виявлено наявність недооцінки значення рівня педагогічної культури і професійної самоідентифікації у процесі формування готовності магістрантів педагогічного